

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı:1

Haziran-2022

MAKALE BİLGİLERİ

En'am Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı

Adjective And Functional Definition In Surat En'âm

YAZAR

Mehmet Hadin TURABİ

Dr. DİB mehmet-hadintutkal@hotmail.com.

Orcid: 0000-0001-5970-8124

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 08.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 26.05.2022

Sayfa Aralığı: 94-141

Öz: Kur'ân'ın mukteza-yı hale mutabık kendisine has ve farklı ifade tarzları vardır. Bu tarzlar içerisinde dilbilim açısından sıfatın önemli bir yeri vardır. Sıfatın kelâmın isnat unsurlarının dışında kalıp cümle için mütemmim bir cüz olmaması onun dilbilimsel terkiplerde büyük bir ehemmiyet arz etmesine hanel getirmemektedir. Bu durum manayı tamamlama bakımından kelâmın sıfattan müstağnî olmadığını ispat etmektedir. Bu sebeplerden dolaydır ki çalışmada En'âm sûresindeki sıfatın konumu, kullanımı ve manaya etkisi mevzusu ele alınmaya çalışıldı. Ayrıca sıfatın cümledeki konumu bazı dilbilimcileri söz konusu sûredeki sıfatı tetkik ve açıklamaya sevk etmiştir. Sıfatın dilbilimci âlimler nezdindeki mefhûmu ve ehemmiyeti zikredilerek manayı tamamlama açısından tarifi yapıldı. Mevsufunu açıklayıcı özelliğiyle cümle için tamamlayıcı unsur olduğuna değinildi. Sıfatın (ك) "kâf" harfiyle kullanımı ve teşbih (ك) "kâf"ın ism-i işâretle gelmesi gramer açısından önemli bir olgu olduğundan dilbilimsel açıdan da sıfatın önemli bir maksadı ifâ ettiğine değinildi. Sıfatın sûredeki manevî ve fonksiyonel yönü ve tazammun ettiği mana zikredildi. Neticede sıfatın âyetlere kattığı senâ, tahsîs/ayırma ve tavzih/açıklama anlamlarına dikkat çekilerek açıklandı.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, En'âm Sûresi, Dilbilim, Sıfat, Delâlet.

ABSTRACT: The Qur'an has its own unique expression styles suitable for the situation. Among these styles, the adjective has an important place in terms of linguistics. The fact that the adjective is excluded from the elements of isnat and that it is not an integral part of the sentence, still has an important importance in linguistic compositions. The position of the adjective in the Surah An'am and its effect on the meaning were tried to be discussed. These features of the adjective have led some linguists to examine the adjective in the sura. The notion and importance of the adjective in the eyes of linguists are mentioned and its definition is mentioned in terms of completing the meaning. The spiritual and functional aspect of the adjective in the surah and its implied meaning were mentioned. As a result, it was explained by drawing attention to the meanings of praise, sena, allocation and tawzih that the adjective adds to the verses.

Keywords: The Qur'an, Surah An'am, Linguistics, Adjective, Delâlet.

GİRİŞ

Dünya ve âhiret hayatında mesut olabilmemiz için Kur'ân'daki manaları anlayıp öğretilerini birebir ve eksiksiz hayatımıza tatbik etmemiz gerekir. Bunun için de gerekli olan ilimleri ve dilbilimsel üslupları tanıma ve fehm etme yolculuğunda epey bir mesafe kat etmek lazımdır. İşte bu lugavî üsluplardan biri de sıfat tamlamasıdır. Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinde sıfatın önemli ve geniş bir konumu vardır. Dolayısıyla En'âm sûresindeki âyetlerde sunuş biçimleri hiçbir surette sıfattan müstağnî olmaları mevzubahis değildir. Sıfatın konumu dilbilimsel terkiplerde kelâmın kendisinden müstağnî olamayacağı kadar önemlidir. Cümledeki maksut mananın meydana çıkması ve faydanın sağlanması ancak sıfatın zikriyle mümkün olur. Bundan dolayıdır ki içerik açısından sıfatın çok fazla yer aldığı mezkûr sûre tercih edildi. Zirâ bu sûrede geçen (يَعْلَمُونَ، يَفْقَهُونَ، يُدْعُونَ، الظَّالِمِينَ، الْفٰرِسِينَ) gibi terkiplerin fonksiyonel manası vesilesiyle kimi dilbilimcilerin dikkatlerini de celp edip onları araştırmaya sevk etmiştir.

Tüm bu sebeplerden mühlhem, çalışma dört ana başlıkta işlenecektir. Birinci başlıkta dilbilimci âlimler nezdinde sıfatın lugavî mefhûmu ve dilbilimsel açıdan önemi ele alınmaya çalışılacaktır. İkinci başlıkta, sıfatın teşbih manasında olan (ك) "kâf" harfiyle kullanımı ve "kâf"ın (ذٰلِكَ) "zâlike" ism-i işâretinin başında gelmesi zikredilecektir. Üçüncü başlıkta sıfatın çeşitleri, kullanıldığı durumlar ve sûreye kazandırdığı manalar ele alınacaktır. Dördüncü başlıkta ise, sûrede geçen sıfatın anlamsal işlevi ve tazammun ettiği anlamlara değinilecektir. Sıfatın geçtiği âyetler incelendiğinde

medih, senâ, tahsîs/ayırma ve tavzih/açıklama gibi manaların cümlelere yansımaları açıkça müşahede edilmektedir.¹

Çalışma boyunca dilbilim, belâgat ve tefsir alanında meşhur olan mütekaddim ve müteahhir âlim görüşlerinden istifâde edilmiştir.

1. SIFATIN MEFHÛMU VE DİLBİLİMSEL AÇIDAN ÖNEMİ

1.1. Sıfatın Mefhûmu

Bu başlık altında En‘âm sûresindeki âyetlerde geçen sıfatlar ve işlevsel manaları detaylandırılacaktır. Söz konusu âyetler meallemle zikredilecektir.

Sıfat; metbuuna/mevsufuna tabi‘ olana denir. Mevsuf için var olan tezkîr, tenîs vb. özellikler sıfat için de söz konusudur. İbn Fâris, (ö. 395/1004) sıfatı şöyle tarif eder: Herhangi bir şeyi kendisinde bulunan güzellik, yenilik ve etkileyici gibi özelliklerle vasf etmene sıfat denir.² İbn Manzûr, (ö. 711/1311) ise sıfat için şöyle demiştir: Sıfat mevsufu kendisinde mevcut olan özelliklerle niteleyip vasfetmede mübâlağa etmektir. Sıfat kendisiyle vasf olunana denir. İbn Yaîş ve Ebü‘l-Bekâ, (ö. 643/1245) sıfatı şöyle açıklar: Sıfat (الصِّفَةُ) ve na‘t (النَّعْتُ) aynı şeye denir. Sıfat anlamına gelen (النَّعْتُ) “enna‘t” kelimesi (نَعْتُهُ ، تَنْعَتُهُ نَعْتًا ، أَي وَصَفَهُ) fiilinden müştak olup herhangi bir şeyi vasfetmek/nitelemek demektir.³ İbn ‘Uşfûr (ö. 669/1270)

¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Misrî, *Muğnül-lebîb ‘an kütübi‘l-e‘ârîb*, thk. Muhammed Abdül-Latîf (Kuveyt: Silsiletü‘t-Turâsiyye, 2000), 1/176; Ebü‘l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfi‘, *el-Eşbâh ve‘n-nezâir*, thk. Gazi Muhtar Tuleymât (Dimeşk: Mecme‘ul-Luğati‘l-Arabiyye, 1987), 2/8; Süyûtî, *Hem‘u‘l-Hevâmi‘ Şerhu Cem‘i‘l-Cevâmi‘*, thk. Ahmet Şemsüddîn (Beyrût: Dâru‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, 1988), 2/31.

² Ebü‘l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mekâyîsu‘l-luğa* (Kâhire: Dâru‘l-Fikr, 2009), 5/448; Fâdıl Musatafa es-Sâkî, *Eksâmu‘l-ke‘lâm‘il-Arabi*, (Kâhire, Mektebetü‘l-Hancî, 1972), 295.

³ Ebü‘l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu‘l-Arab* (Beyrût: Dâr Sâdir, 2010), 12/426.

ise: Na'tın kısa, uzun, zayıf, şişman gibi şekil/şemâla ait olan özelliklerle yapılan nitelermelere, sıfatın ise fiillerle yapılan nitelermelere denildiğini söylemiştir.⁴ Örneğin, ضَارِبٌ وَخَارِجٌ gibi. İkinci görüşe göre, Allah (c.c.) zât-ı için el-Esmaü'l-Hüsna ile mevsuftur denilebilirken el-Esmaü'l-Hüsna ile men'uttur denilemez. Birinci görüşe göre ise bu caizdir. Ayrıca sıfat i'râbda mevsufuna tabi olup kendisinde var olan arizî bir özelliikle onu süsleyen ve tahsis eden lafızdır. Na't ise, uzun ve kısa gibi kalıcı bir vasıfla mevsufunu nitelendirir.⁵

Bazı gramer âlimleri sıfatı şöyle tanımlamışlar: Sıfat kısa, uzun, akıllı, ahmak, ayakta, oturan gibi zatın/şahsın bazı durumlarına delâlet eden isme denir. Sıfat, aynı isimde müşterek olanları ayırır. Nekrelerde tahsis için gelirken, marifelerde ise tavih için gelir.⁶ Yapılan açıklamalardan şu sonuçlar çıkmaktadır: Sıfat ve na'tın müteradif, mütelâzim birer kelime oldukları, her bir kelimenin diğerinin yerine kullanılabildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca na't isim veya ismin yerine geçen zarf ve car-mecrurdan ibarettir. Ya da kendinden önce geçen cümleye bir fikri ait kılma, marife, medih, zem, şefkat ve tevkid içeren cümlelerdeki arizî ortaklığı gideren lafıza denilir. Örneğin kalıcı özelliğe delâlet eden (طَوِيلًا) "uzun" veya geçici manaya delâlet eden (فَائِمًا) "ayakta" ism-i fâili gibi. Ya da na't metbua ait bir özelliğe delâlet eden kelimeye denir.⁷

1.2. Sıfatın Dilbilimsel Açıdan Önemi

Gramer âlimleri nezdinde sıfat, nahvin isnat çerçevesi dışında ifâde üsluplarından biri olup cümlenin müsned ve müsnedün

⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. Mü'min b. Muhammed b. Ali el-Hadramî İbn Usfûr el-İşbîlî en-Nahvî, *el-Mukarrib fi'n-nahv* (Bağdat: Matbaatü'l-Ânî, 2017), 239.

⁵ Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Ali b. Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî, *Şerhu'l-mufassal* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 3/47.

⁶ İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufassal*, 3/46.

⁷ İbn Usfûr, *el-Mukarrib fi'n-nahv*, 240.

ileyh ile tamamlanmasından sonra gelmektedir. Sıfat, cümleyi veya cümlede geçen ilk ismi tamamlama ve nitelenmek için gelip sadece metbua tabi olduğundan dolayı írâb aldığı tevabilerdendir. Bazen cümledeki mefhûmun sadece kendisiyle anlaşıldığı, muhatabın asıl maksadı anlamada müsned ve müsnedün ileyh dışındaki zaid olan unsura ihtiyacı olan özellik olarak kabul edilir. O zaman söz konusu asıl maksad sadece bu sıfatla hâsıl olup kelâmın olmazsa olmaz unsuru gibi olur. Terki halinde ise asıl maksat anlaşılamaz hale gelir.⁸ Netice olarak sıfat aslında özel olarak dilbilimsel bir görevi ifa etmektedir. Örneğin fâilin durumunu açıklayan, cümledeki müphemliği gideren, müsned ve müsnedün ileyhi vasf eden unsurdur. Sıfat mezkûr olan önemli görevleri yerine getirip cümlenin terki bindeki esas olan manayı tamamlamaktadır.⁹

En‘am sûresinde sıfatın önemli bir unsur olduğu, cümle için zâid olmadığı ve maksut mananın sıfat olmadan tamamlanamayacağı hakikatine işaret eden birçok örnek bulunmaktadır. Söz konusu sûrede geçen âyetler meâlleriyle şunlardır.

1. قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ “Bilen bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.”¹⁰

2. قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَنْفَهُونَ “Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.”¹¹

3. إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ “Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah’ın varlığını gösteren) âyetler vardır.”¹²

⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısır, *Şerh-u katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdul-Hamid (Beyrût: Mektebetü Dâru'l-Fikr, 2009), 235; İbn Yaîş, *Şerhu'l-mufasssal*, 3/38; Fâdil Sâlih es-Sâmarrâî, *en-Nahvu'l-Arabî* (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2014), 95.

⁹ Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, Matbaatü'l-Medenî, 2008), 411.

¹⁰ el-En‘âm 6/97.

¹¹ el-En‘âm 6/98.

4. فَلَا تَتَّعِدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ “Hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma.”¹³

5. قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ “Şüphesiz düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.”¹⁴

6. إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ “Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.”¹⁵

7. وَلَا يُرَدُّ بِأَسْهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ “(Bununla beraber) Suçlu bir toplumdun O’nun azabı geri çevrilmez.”¹⁶

Mezkûr âyetlerde geçen (قَوْمٌ) lafzına sıfat olanlar, mana itibariyle birbirine zıt kelimelerdir. Zira âyetlerdeki terkip (الْقَوْمِ) isminin (الْمُجْرِمِينَ - الظَّالِمِينَ - يَذَّكَّرُونَ - يُؤْمِنُونَ - يَفْقَهُونَ - يَعْلَمُونَ) kelimeleriyle vasıflanmasını gerekli kılmıştır. Bu da mana açısından olmazsa olmaz bir durumdur. Şayet mezkûr isme söz konusu kelimeler sıfat olmasaydı kelâm tavzihten yalın, mana açısından tahsisi yapılmamış genel mana içeren bir âyet olurdu. Dolayısıyla buradaki sıfatlar bir taraftan (الْقَوْمِ) isminin mahiyetini açıklayıp bu isimde ortak paydaya sahip olan farklı ortakları bertaraf etmiştir. Ayrıca (يُؤْمِنُونَ - يَفْقَهُونَ) muzâri fiil olarak gelen sıfatlardan maksat şudur: Allah (c.c.) mezkûr sıfatlarla, Kur’ân’daki bazı lafızların mana açısından her insanın anlayabileceği düzeyde olduğu, kimi lafızların ise sadece ilimde ve bilgide rusuh sahibi olanların anlayabileceğini ifâde etmektedir. Zira söz konusu âyetler kevnî/evrenle ilgili olduğundan onları ancak (يُؤْمِنُونَ - يَفْقَهُونَ - يَعْلَمُونَ) inanma, kavrama ve bilme sıfatlarına haiz olan topluluk anlayıp idrak eder. Bu sıfatlar âyette

¹² el-En’âm 6/99.

¹³ el-En’âm 6/68.

¹⁴ el-En’âm 6/126.

¹⁵ el-En’âm 6/165.

¹⁶ el-En’âm 6/147.

geçen topluluğun fitrat ve tabiatını beyan ederken, nekre isimden sonra geldikleri için cümleye tahsis manasını kazandırmıştır. Söz konusu kavmi bazen ilimle, bazen fıkıhla, bazen de imanla vasf etmiştir. Şayet mezkûr sıfatlar gelmemiş olsaydı bütün âyetleri, istisnasız tüm insanların anlaması gerekirdi. Bu da mümkün olmayan bir durumdur.¹⁷

Fahreddin er-Râzî, (ö. 606/1210) âyetteki sıfatlarla ilgili şöyle bir açıklamada bulunmuştur: Allah (c.c.) söz konusu topluluğu farklı sıfatlarla vasf etmekle kullarından anlama, kavrama ve imân sahibi olmalarını istemekte ve sanki zımnen şöyle buyurmaktadır: mezkûr âyetler ancak anlayan, kavrayan ve imân sahibi olanlara detaylandırılıp açıklanır.¹⁸

2. “KÂF” (ك) HARFİYLE KULLANILAN SIFAT

En'âm sûresinde “kâf” (ك) harfiyle kullanılan sıfatlar birçok yerde geçmektedir. Bu şekilde gelen sıfatlar yalın olan diğer sıfatlardan ayrı dilbilimsel olarak farklı maksatları ihtivâ eden sıfat çeşitleridir. Gramer âlimleri “kâf” (ك) harfiyle gelen sıfatlarla ilgili şöyle görüş ileri sürmüşlerdir. Dilbilimsel terkiplerde gelen sıfatlar harf ve isim şeklinde gelmek üzere ikiye ayrılır. Cümlelerde isim olan “kâf” (ك) harfi, (مثل) kelimesine müradif olup onun gibi işlev görür. Söz konusu sıfat şu âyetlerde geçmektedir.¹⁹

1. *“Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız.”*²⁰ Âyette geçen (كَمَا خَلَقْنَاكُمْ) cümle-

¹⁷ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefââtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), 13/110.

¹⁸ Râzî, *Mefââtihu'l-gayb*, 13/110-111.

¹⁹ İbn Hişâm, *Muğnil-lebîb*, 1/176; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 2/8; Süyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi'*, 2/31.

²⁰ el-En'âm 6/94.

sindeki “kâf” (ك) isim olup (مِثْلًا) manasındadır. Mezkûr “kâf” (ك) fethâ üzerinde mebnî, mahallen mansûb olup (جِئْتُمْ) mâzî fiilinin mahzûf masdarına sıfat olmaktadır. Cümlelerin takdiri, (مِثْلًا مِثْلًا مَا) “Sizi yarattığımız gibi bize geldiniz.” şeklindedir. Görüldüğü üzere (مِثْلًا) kelimesi, (جِئْتُمْ) mâzî fiilinin mahzûf masdarı olan (مِثْلًا) kelimesine sıfat olmuştur.²¹ Ya da söz konusu “kâf” (ك) ismi mahallen mansûb mahzûf masdara sıfat olur. Cümlelerin takdiri ise (وَلَقَدْ جَاءَنَا مُفْرَدِينَ أَفْرَادًا مِثْلًا حَالِكُمْ أَوْلَ مَرَّةٍ) “Andolsun ki, ilk haliniz gibi bize teker teker geldiniz.” şeklindedir. Âyetteki “kâf” (ك) ismi (مِثْلًا) manasında olup mahallen mansûb mahzûf olan (أَفْرَادًا) masdarına sıfat olmuştur.²²

2. *“Sizi başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi, dilerse sizi giderir (yok eder) ve sizden sonra da yerinize dilediğini getirir.”*²³ Âyetteki (كَمَا أَنْشَأَكُمْ) cümlesinde “kâf” (ك) isim olup (مِثْلًا) kelimesi anlamındadır. Fethâ üzerinde mebnî, mahallen mansûb olup, mahzûf olan masdara sıfat olmaktadır. Cümlelerin takdiri şu şekildedir: (اسْتَخْلَفْنَا مِثْلًا مَا أَنْشَأْنَاكُمْ أَي مِثْلًا أَنْشَأْنَاكُمْ) “Sizi yarattığı gibi, yerinize dilediğini getirir.” Cümlelerin takdirinde isim olan (ك) “kâf” (مِثْلًا) “misle” kelimesi manasında olup mahzûf olan (اسْتَخْلَفْنَا) masdarına sıfat olmuştur.²⁴

3. *“De ki: “Allah’ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi tapalım? Allah, bizi hidayete*

²¹ Süyûtî, *Hem’u’l-Hevâmi*, 2/31-32; Behcet Abdu’l-Vâhid eş-Şeyhlî, *Belâgatü’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Ürdün: Mektebetü Dendis, 2009), 3/341.

²² Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *Müşkilü i’râbi’l-Kur’ân*, thk. Dr. Hâtem Sâlih ed-Dâmin (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1984), 245.

²³ el-En’âm 6/133.

²⁴ Mekki b. Ebî Tâlib, *Müşkilü i’râbi’l-Kur’ân*, 254.

kavuşturduktan sonra gerisingeri (şirke) mi döndürülelim? Arkadaşları ‘bize gel!’ diye doğru yola çağırdıkları hâlde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi mi (olalım)?”²⁵ Âyetteki (كَذَّبِي) cümlesindeki “kâf” (ك) isim olup mahallen mansûb mahzûf olan mefulün mutlaka sıfat olur. Cümlelerin takdiri şöyledir: مِثْلَ الَّذِي نُرَدُّ رَدًّا اسْتَهْوَتْهُ “Şeytanların ayarttığı kimse gibi gerisingeriye (şirke) döndürüleceğiz.” Cümlelerin takdirinde isim olan (ك) “kâf” (مِثْلَ) “misle” kelimesi manasında olup mahzûf mefulün mutlak olan (رَدًّا) masdarına sıfat olmuştur.²⁶

2.1. Sıfat Olan “Kâf” (ك) Harfinin (ذَلِكَ) İsm-i İşâretiyle Kullanımı

En‘am sûresindeki bazı âyetlerde “kâf” (ك) harfi, (مِثْلَ) kelimesi manasında (ذَلِكَ) ism-i işâretiyle kullanılarak sıfat olarak gelmektedir. Söz konusu âyetler şunlardır.

1. “Aramızdan Allah’ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı! demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?”²⁷ Âyetteki (كَذَلِكَ) ism-i işâreti başındaki “kâf” (ك) harfi (مِثْلَ) kelimesi manasında olup mahzûf mefulün mutlak olan (فِتْنَةً) masdarına sıfat olmuştur. Cümlelerin takdiri, فَتَنَّا بَعْضَهُمْ فِتْنَةً مِثْلَ ذَلِكَ “Onların bir kısmını işte böyle imtihan ettik.” şeklindedir.²⁸

²⁵ el-En‘am 6/71.

²⁶ Abdu’l-Vâhid, *Belâgatü’l-Kur‘âni’l-Kerîm*, 3/308.

²⁷ el-En‘am 6/53.

²⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 13/31.

2. *“Suçluların yolu da açığa çıksın diye âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.”*²⁹ Âyetteki (كَذَلِكَ) ism-i işâreti başında bulunan “kâf” (ك) harfi, (مِثْلًا) kelimesi manasında olup mahzûf mefulün mutlak olan (فِتْنَةً) masdarına sıfat olmuştur. Cümlelerin takdiri, كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ şeklinde dir. Âyetteki (كَذَلِكَ) ism-i işâreti için ayrıca iki i’râb söz konusudur. A. Mahzûf olan mübtedaya haber olması câizdir. Cümlelerin açılımı, كَذَلِكَ الْأَمْرُ şeklinde dir. Cümledeki (الْأَمْرُ) lafzen merfu mübteda, (كَذَلِكَ) ism-i işâreti ise mahallen merfu haber olur. B. Ahfeş, el-Belhî, (ö. 215/830 [?]) ve Zemâhşerî’ye (ö. 538/1144) göre (ك) “kâf”ın isim olması itibariyle mahzûf fiil ile mahallen mansub olur. Cümlelerin takdiri, أَرَيْنَا مِثْلَ ذَلِكَ şeklinde dir. İsm-i işâret olan (كَذَلِكَ) başındaki “kâf” (ك) ismi, (مِثْلًا) kelimesi manasında olup mahzûf olan (أَرَيْنَا) mâzî malûm fiiliyle mansûb olmuştur.³⁰

3. *“Böylece her ümmete yaptıklarını süslü gösterdik. Sonra dönüşleri ancak rablerindenir. O, yapmakta olduklarını kendilerine bildirecektir.”*³¹ Âyetteki (كَذَلِكَ) ism-i işâreti başında bulunan “kâf” (ك) harfi, (مِثْلًا) kelimesi manasında olup mahzûf olan (تَزِينًا) masdarına sıfat olmuştur. Cümlelerin takdiri, كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ şeklinde dir. *“Her ümmete yaptıklarını süslü gösterdiğimiz gibi bunlara da yaptıklarını süslü gösterdik.”* şeklindedir.³²

²⁹ el-En’âm 6/55.

³⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 13/32; İbn Hişâm, *Muğnil-lebib*, 238; Ebü’l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Ezeczî el-Bağdâdî, *et-Tibyân fi ‘i’râbi’l-Kur’ân*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Kâhire: Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuhü, 1976), 1/511.

³¹ el-En’âm 6/108.

³² Muhammed Cevâd b. Mahmûd b. Muhammed b. Mehdi Muğniyye (Mağniyye) el-Âmilî, *et-Tefsîrü’l-kâşif*, (Beyrût: Dâru’l-Envâr, 2009), 7/240.

4. وَكَذَلِكَ نُجَزِي الْمُحْسِنِينَ “İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.”³³ Mezkûr âyetteki (كَذَلِكَ) ism-i işâret olup başında bulunan “kâf” (ك) harfi, (مِثْلًا) kelimesi manasındadır. Mahzûf olan (جَزَاءً) masdarına sıfat olmuştur. Cümlelerin takdiri, نُجَزِي الْمُحْسِنِينَ جَزَاءً مِثْلًا ذَلِكَ “İyilik yapanları böylece mükâfatlandırırız” şeklindedir.³⁴

3. SIFATIN ÇEŞİLERİ

Arap dilinde sıfat genel olarak müfred, mürekkep ve cümle şeklinde üç kısma ayrılır. Burada söz konusu kısımlar örnekleriyle detaylandırılacaktır.

3.1. Müfred Sıfat

Müfred sıfat cümle, şibh-i cümle (zarf, car-mecrûr) ve mürekkep olmayan kelimeye denir. Dolayısıyla cümle ve şibh-i cümle olmayan müfred sıfat, tesniye ve cemi’ olan sıfat çeşitlerini de kapsamaktadır.³⁵ Müfred olan sıfat, isimlerde meydana geldiğinde sübut ve devamlılığa delâlet eder, teceddüd/yenilenme ve inki-ta/kesinti söz konusu değildir. En‘âm sûresinde bu kısım ile ilgili birçok örnek mevcuttur. Bu örnekler tafsilatıyla zikredilecektir.

1. قُلْ أَعْيَبَ اللَّهُ اللَّهَ أَلْتَأْتُوا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُهُ وَلَا يُطْعَمُ “De ki: “Göklerin ve yerin yaratıcısı olan, beslediği hâlde beslenmeye ihtiyacı olmayan Allah’tan başkasını mı dost edineceğim.”³⁶

Âyette geçen (فَاعِلًا) müfred ve (فَاعِلًا) vezninde olup Allah (اللَّهُ) (c.c) lafzına sıfat olur. İsm-i fâil olarak gelmesi ise sübut ve devamlılığa delâlet eder. Eğer herhangi bir fiil vezninde gelirse zaman manasını içerdiğinden teceddüd ve inki-ta delâlet eder. Böyle bir mana ise Allah (c.c.) zât-ı hakkında câiz değildir. Ayrıca (فَاعِلَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ)

³³ el-En‘âm 6/84.

³⁴ Muğniyye, *et-Tefsîrû'l-kâşif*, 7/240.

³⁵ Mustafa el-Galâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-luğati'l-'Arabîyye* (Tahrân: Neşriyât, Nâsır Hüsrev, 1992), 3/563.

³⁶ el-En‘âm 6/14.

cümlesinin Allah (الله) lafzına bedel olması da mümkündür. Bedel olması halinde mana; *De ki: "Göklerin ve yerin yaratıcısı, beslediği hâlde beslenmeye ihtiyacı olmayan Allah'tan başkasını mı dost edineceğim"* şeklinde olur.³⁷

2. *De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileyseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi."*³⁸ Âyetteki (الْبَالِغَةُ) kelimesi (الْحُجَّةُ) kelimesine müfred sıfat olmuştur. Sıfat ism-i fâil kipinde olduğundan Allah'ın hüccetinin devamlılığına delâlet eder. Aynı zamanda (الْبَالِغَةُ) kelimesi herhangi bir zamanla sınırlı olmayan sabit bir sıfattır.³⁹

3. *Allah, kimi dilerse onu şaşırır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar.*⁴⁰ Müfred olan sıfatlar bazen farklı kiplerde gelir. Mezkûr âyette geçen (مُسْتَقِيمٍ) müfred olarak gelip mübâlağa sigâsı vezninde (صِرَاطٍ) ismine sıfat olmuştur. Bu vezinde gelen sıfatlar sübut ve devamlılığa delâlet etmektedir. Şöyle ki, Allah kimi dosdoğru yol üzere kılarırsa artık ayakları sabit olup hiçbir zaman dalalete sapmaz.⁴¹

4. وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰی أَرْوَاجِنَا وَإِن يَكُن مِّمَّنَّاهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصَفَّهُمْ إِنَّهُ خَكِيمٌ عَلِيمٌ

"Bir de dediler ki: "Şu hayvanların karınlarındaki yavrular (canlı olursa) sırf erkeklerimize aittir. Karılarımıza ise haramdır." Eğer ölü olursa, o vakit onda hepsi ortaktırlar. Allah, onların bu tür nitelermelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla

³⁷ Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz*, 174.

³⁸ el-En'âm 6/149.

³⁹ Sâmarrâî, *Meâni'l-ebniyeti'l-Arabî* (Ürdün: Dâr Ammâr, 2007), 98.

⁴⁰ el-En'âm 6/39.

⁴¹ İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, 2016), 7/28.

bilendir."⁴² Âyetteki (عَلِيمٌ) kelimesi (فَعِيلٌ) vezninde olup Allah (c.c) yüce zâtına müfred sıfat olarak gelmiştir. Ayrıca esmâ-i hüsnâ olan (حَكِيمٌ عَلِيمٌ) kelimeleri Allah'ın (c.c.) yaratılanlar hakkındaki ezeli ve ebedî ilminin kemâlîne delâlet eder.⁴³

5. وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ. "O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."⁴⁴ Mezkûr âyetteki (الْخَبِيرُ) kelimesi bir görüşe göre (هُوَ) zamirine ikinci haber olur. Diğer bir görüşe göre ise (الْخَبِيرُ) kelimesi, (الْحَكِيمُ) lafzına müfred sıfat olur.⁴⁵ Ayrıca (فَعِيلٌ) vezninde olduğundan sıfatın yüce Allah (c.c) hakkında sübut ve lüzumuna delâlet eder. Zira O, kullarının gizli ve açık tüm durumlarından devamlı olarak haberdardır. Söz konusu müfred sıfat mana olarak şöyle bir tablo serdetti; mutlak hâkimiyet sahibi olan Allah (c.c.) sonsuz kudreti ve üstünlüğüyle yarattığı tüm varlıkları hakkında hakkıyla haberdar, hüküm ve hikmet sahibi olup her şey onun yed-i kudreti altında bulunmaktadır.⁴⁶

6. ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ "Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bileninin takdiridir (ölçüp biçmesidir)."⁴⁷ Âyette müfred sıfat olan (عَلِيمٌ) kelimesi, (فَعِيلٌ) vezniyle mübalağaya delâlet ettiğinden yüce Allah'ın (c.c.) sonsuz ilmiyle kullarının gizli ve açık olan tüm fiil ve eylemlerden bihakkın haberdar olduğunu, hiçbir şeyin ona gizli olmadığını okuyucuya işaret eder.⁴⁸

⁴² el-En‘âm 6/139.

⁴³ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 7/15.

⁴⁴ el-En‘âm 6/18.

⁴⁵ Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l Vâfi* (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1975) 1/45-46.

⁴⁶ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrût: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, 2010), 3/21.

⁴⁷ el-En‘âm 6/96.

⁴⁸ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 3/21.

7. *وَذَلِكَ الْقَوْمُ الْمُبِينُ* “İşte bu apaçık kurtuluştur.”⁴⁹ Mezkûr âyetteki (المُبِينُ) mübalağa kipi, (الْقَوْمُ) masdarına müfred sıfat olmakla apaçık olan kurtuluş mükâfatına ve nimetin büyüklüğüne delâlet etmiştir.⁵⁰

8. *فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.”⁵¹ Âyetteki (رَحِيمٌ) kelimesi (الرَّحْمَةُ) masdarından müştak mübalağa sigası olup cümleye şu anlam zenginliğini katmıştır: Allah’ın rahmeti her şeyi kuşatmış olup merhameti bol ve kesintisiz olarak yenilenendir.⁵²

9. *سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ* “Suç işleyenlere Allah katından bir aşağılık ve yapmakta oldukları hilekârlık sebebiyle çetin bir azap erişecektir.”⁵³ İnatçı müşriklerin kibirlenmelerine karşın zillet ve aşağılığa düçar olduğu, müstahak oldukları azabın açıklanması için âyetteki (شَدِيدٌ) kelimesi (عَذَابٌ) lafzına müfred sıfat olmuştur. Zikredilen âyetlerde müfred sıfat olarak gelen kelimeler, tabi oldukları ismi açıklamak üzere geldikleri ve hepsinin i’râb, ifrâd, tesniye, cemi’, tezkîr, te’nîs, tarif, tenkîr vb. özelliklerde metbuuna/mevsufuna tabi olmuştur.⁵⁴

3.2. Cümle Sıfat

İbn Yaîş cümle olan sıfatı şöyle açıklar: “Cümleler nekre olan isimlere bazen sıfat, bazen doğru ve yalana muhtemel haberî cümle olarak mübtedaya haber, mevsûl olan edatlara da sıla olurlar. Sıfat olan cümle dörde ayrılır. 1. Fiil ve fâilden oluşan cümle 2.

⁴⁹ el-En’âm 6/16.

⁵⁰ Râzî, *Mefâtilhu’l-gayb*, 12/181.

⁵¹ el-En’âm 6/145.

⁵² Ebü’l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ’illâh*, thk. Abdu Rabbi’l-Hüseyin el-Mübârek (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1986), 53.

⁵³ el-En’âm 6/124.

⁵⁴ Zeccâcî, *İştikâku esmâ’illâh*, 53-54.

Mübteda ve haberden oluşan cümle 3. Şart ve cezadan oluşan cümle 4. Zarf olan cümle.⁵⁵

En'âm sûresinde cümle sigasıyla geçen sıfatlar dilsel işlevi yerine getirmek için gelmiştir. Bu tür sıfat olan cümleler i'râbdan mahalli vardır. Müfrede te'vili mümkün olanlar ise müfred şeklinde cümlede yerini alır. Dolayısıyla herhangi bir gramer manayı ifâde etmek üzere gelen sıfat olan cümle, şayet aynı manayı müfred sıfat da yerine getirebiliyor ve cümle yerine geçebiliyorsa cümle olan sıfat müfred sıfatın i'râbını alır. Şu da bir gerçek ki cümle olan tüm sıfatlar zaten müfrede te'vil edilip onun i'râbını almaktadır. Örneğin, مَرَزْتُ بِرَجُلٍ يَضْرِبُ "dayak atan bir adamla karşılaştım." cümlesi sıfat olup fiil ve fâilden müteşekkil olan (يَضْرِبُ) muzâri mahlum fiili, ism-i fâil ve müfred olan (ضَارِبٌ) te'vilindedir. Zirâ müfred olan isim asıl, cümle ise onun cüzüdür.⁵⁶ Ayrıca cümle marifeye değil, nekreye sıfat olur. Marifeden sonra gelen cümle başında "el" (أَلْ) cinsiye takısı bulunmadığı takdirde cümle sıfat olmayıp hâl olur. Ancak "el" (أَلْ) takısıyla geldiğinde zahiren marife olan kelime mana itibariyle nekre olduğundan hâl değil sıfat olur. Şâir Şemr b. Amr el-Hanefî'nin şiirinde konuya dair şöyle örnek verilmiştir.⁵⁷ (Vâfir)

وَلَقَدْ أَمَرْتُ عَلَى اللَّيْمِ يَسْبِي * * * فَمَضَيْتُ ثُمَّ قُلْتُ: لَا يَعْينِي

"Andolsun ki alçağın birinin yanından geçerken bana sövüyordu.

Sonra kendi kendime dedim ki söz konusu şahıs beni kastetmiyordur."⁵⁸

⁵⁵ İbn Yaîş, Şerhu'l-mufasssal, 3/25.

⁵⁶ İbn Yaîş, Şerhu'l-mufasssal, 3/54.

⁵⁷ Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdullah b. Abdîrahmân b. Abdillâh b. Akîl el-Hemedânî, Şerh-u ibn 'âkîl 'âlâ elfiyyeti ibn mâlik (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 2/196.

⁵⁸ İbn Akîl, Şerh-u ibn 'âkîl, 2/196.

Şiirdeki muzâri malum fiil ve fâilinden oluşan (يَسْبِي) fiil cümlesi olup (الَلِيم) ismine sıfat olmuştur. (الَلِيم) ismi zahiren marife olarak görünse de kendisinden belli bir şahıs değil, cins isim kastedildiğinden nekre olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla kendisinden sonra gelen cümle sıfat olmuştur.⁵⁹

Sıfat olan cümlelerin şartlarından biri de sıfatı mevsufa bağlayan râbıtın/bağlacın gerekliliğidir. Zira sıfat olan cümle hakikatte müstakildir, sıfat olmakla cümlelerin bir cüzü olur. Dolayısıyla bağlanabilmesi ve maksut mananın tamamlanması için râbıta ihtiyacı vardır. Söz konusu râbıttan maksat zamirdir. Bu zamir mezkûr, müstetir ve mukadder olmakla beraber mevsufa mutabık olması gerekir. Aksi halde söz konusu olan fazlalık mevsuftan ayrı yabancı bir kelime gibi olur. Örneğin, وَأَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا “Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez.”⁶⁰ âyetinde nekre olan (يَوْمًا) zaman zarfından sonra gelen (لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا) cümlesi mahallen mansûb sıfat olur. Nekre olan isimler tavzîh ve beyana ihtiyacı olması hasebiyle kendisini açıklayacak sıfatlara ihtiyacı vardır. Nitekim nahiv ilminde meşhur kuraldır: Nekreden sonra gelen cümle sıfat, marifeden sonra gelen cümle ise hâl olur.⁶¹ Bu meşhur kâideyle ilgili İbn Mâlik (ö. 672/1274) manzum eseri *Elfiyye*'de şöyle der: وَأَعْتَدُوا بِجُمَلَةٍ مُنْكَرًا * * * فَأَعْطَيْتُ مَا أَعْطَيْتُهُ حَبْرًا “Onlar (Araplar) cümleyi nekreye sıfat yaptılar, habere (cümle olan) verdiğimi (râbıtın gerekliliği) sıfat olan cümleye verdim.”⁶²

⁵⁹ İbn Akîl, *Şerh-u ibn 'âkîl*, 2/196-197; Galâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-luğati'l-'Arabîyye*, 1/112.

⁶⁰ el-Bakara 2/48.

⁶¹ Galâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-luğati'l-'Arabîyye*, 3/564.

⁶² İbn Akîl, *Şerh-u ibn 'âkîl*, 2/195.

Bu kaideye istinaden marifenin cümleyle sıfatlandırılması uygun değildir. Zira cümleler Arapların örfünde nekredirler, nekre ise marifeye sıfat olmaz. Bu sebeple nekre marifeyle, marife de nekreye vasf edilemez.⁶³ Marifeye cümle sıfat yapılmak istediğinde ise ism-i mevsul gibi bir vasıtayla ancak bu mümkün olur. Bu takdirde marifeye sıfat olan cümle ism-i mevsule sıla olur. İbn Yaîş bu konuyu şöyle açıklar: “Marifeyi nekreye vasf etmeyi dersen ism-i mevsul olan (الَّذِي) edatını getirip söz konusu sıfat olan cümleyi sıla yaparsın. Dolayısıyla sıfat olan cümleyi (الَّذِي) ism-i mevsulü ile marifeye bağlarsın.”⁶⁴ Buna örnek olarak aşağıdaki âyet zikredilebilir.

1. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرٰهُمْ يَعْذِلُوْنَ. “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah’a mahsustur. Böyle iken inkâr edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar.”⁶⁵ Âyetteki (الَّذِي) ism-i mevsulü lafzatullahâ (اللّٰه) sıfat, kendisinden sonra gelen cümle ise ism-i mevsulün sılası olup i’râbdan mahalli yoktur.⁶⁶

3.2.1. Fiil Cümlesi

Fiil ve fâilden oluşan fiil cümlesi sıfat olduğunda isim cümlesi konumunda olup nekre olan isime sıfat olur. Sûrede nekre olan isme sıfat olan fiil cümlesi haberî cümle olup sıfatın mevsufa bağlanması için râbıt zamirini ihtivâ etmesi gerekir. Dolayısıyla sıfat olan cümle kelâmın bir paçası olur. Söz konusu cümle örnekleriyle zikredilecektir.⁶⁷

⁶³ İbn Yaîş, Şerhu’l-mufasssal, 3/54.

⁶⁴ İbn Yaîş, Şerhu’l-mufasssal, 3/54.

⁶⁵ el-En‘âm 6/1.

⁶⁶ Abdu’l-Vâhid, Belâgatü’l-Kur‘âni’l-Kerîm, 3/300.

⁶⁷ İbn Yaîş, Şerhu’l-mufasssal, 3/52.

1. أَمْ يَرَوُا كَيْفَ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّانَهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمْكِنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا
“Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Onlara bol bol yağmur yağdırmıştık.”⁶⁸ Mezkûr âyetteki (مَكَّانَهُمْ) fiil cümlesi olup nekre isim olan (قَرْنٍ) lafzına sıfat olmuştur. Sıfat cümlesini mevsufa bağlayan râbıt zamiri ise mevsufa dönen (هُمْ) zamiridir.⁶⁹

2. وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرِثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِرَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهُمْ وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَهُمْ
“Bir de (asılsız iddialarda bulunarak) dediler ki: “Bunlar yasaklanmış hayvanlar ve ekinlerdir. Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez. (Şunlar da) sırtları (binilmesi ve yük yüklemesi) haram edilmiş hayvanlardır.” Bir kısım hayvanları da keserken üzerlerine Allah’ın adını anmazlar. (Bütün bunları) Allah’a iftira ederek yaparlar. Bu iftiraları sebebiyle Allah onları cezalandıracaktır.”⁷⁰ Âyetteki (حُرِّمَتْ) mâzî meçhul fiil cümlesi olup nekre isim olan (أَنْعَامٌ) lafzına sıfat olmuştur. Sıfat cümlesini mevsufa bağlayan ise mevsufa dönen müstetir (هِيَ) zamiridir. İ’râbdaki hükmü ise mahallen merfu olup fâildir.⁷¹

3. وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَقْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ
“Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.”⁷² Âyetteki (يَطِيرُ) muzâri fiil cümlesi olup nekre isim olan (طَائِرٍ) lafzına sıfat olmuştur. Sıfat cümlesini mevsufa bağ-

⁶⁸ el-En’âm 6/6.

⁶⁹ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*,3/125.

⁷⁰ el-En’âm 6/138.

⁷¹ Behcet Abdülvâhid Sâlih, *el-İ’rabü'l-mufassal li-Kitâbillahi'l-mürettel* (Ammân: Dâru'l-Fikr, 1993), 3/335.

⁷² el-En’âm 6/38.

layan ise mevsufa dönen müstetir (هو) zamiri olup i‘râptaki hükmü ise mahallen merfudur.⁷³

4. *“Hiçbir yaprak düşmez ki Allah (c.c.) onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.”*⁷⁴ Âyetteki (يَعْلَمُهَا) muzâri fiil cümlesi olup nekre isim olan (وَرَقَةً) lafzına sıfat olmuştur. Sıfat cümlesini mevsufa bağlayan ise mevsufa dönen (لَهَا) zamiridir.⁷⁵

5. *“Bilen bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.”*⁷⁶

6. *“Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıklamışızdır.”*⁷⁷

7. *“Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah’ın varlığını gösteren) ibretler vardır.”*⁷⁸

8. *“Şüphesiz düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.”*⁷⁹ Mezkûr âyetlerde geçen (يَذَكَّرُونَ - يُؤْمِنُونَ) muzâri fiil cümleleri (قَوْمٍ) ismine sıfat olmuşlar. Sıfat cümleleri, mevsufa dönen râbıt zamirini tazammun etmektedir.⁸⁰

9. *أَوْمَنْ كَانَ مَبِئْتًا فَآخِيبْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ*

⁷³ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ‘rabü’l-mufassal*, 3/214-215.

⁷⁴ el-En‘âm 6/59.

⁷⁵ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ‘rabü’l-mufassal*, 3/237-238.

⁷⁶ el-En‘âm 6/97.

⁷⁷ el-En‘âm 6/98.

⁷⁸ el-En‘âm 6/99.

⁷⁹ el-En‘âm 6/126.

⁸⁰ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ‘rabü’l-mufassal*, 3/283-284-285-318-319.

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu? İşte kâfirlere, işlemede oldukları çirkinlikler böyle süslü gösterilmiştir.”⁸¹ Âyetteki (يَمْشِي) muzâri fiil cümlesi olup mahallen mansûb (نورًا) ismine sıfat olmuştur.⁸²

10. *“Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağımıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?”*⁸³ Âyette geçen (يَقْضُونَ) muzâri fiil cümlesi olup mahallen merfu (رُسلًا) ismine ikinci sıfat olur. Birinci sıfat olan (صَادِقِينَ) ism-i fâili ise mukadder olup câr-mecrûr olan (مِنْكُمْ) mahzûf sıfata müteallik olmuştur. Cümlenin açılımı, مِنْكُمْ رُسلًا صَادِقِينَ “içinizden doğru olan elçiler” şeklindedir.⁸⁴

11. *قُلْ لَا أجدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنْزِيرٍ فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَىٰ مَحَرَّمٍ عَظِيمٍ* “De ki: “Bana vahyolunan Kur’ân’da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir ya da Allah’tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum.”⁸⁵ Âyetteki (يَطْعَمُهُ) muzâri fiil cümlesi mahallen mecrûr olup (طَاعِمٍ) ism-i fâline sıfat olur. Sıfat olan muzâri fiil, çoğunlukla müspet olur. Bu da sıfat olan fiil cümlesinin özelliklerinden bir diğer özelliştir. Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574) tefsirinde, muzâri fiilin sıfat olarak kullanılmasındaki gayenin âyetten kastedilen manayı müşahhas hale getirmek için onun resminin çekilmesine veya süreklilik arz eden bir yenilik manasının varlığı-

⁸¹ el-En’âm 6/122.

⁸² Abdülvâhid Sâlih, *el-İ’rabü’l-mufassal*, 3/312.

⁸³ el-En’âm 6/130.

⁸⁴ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ’rabü’l-mufassal*, 3/323-324.

⁸⁵ el-En’âm 6/145.

na işaret etmektedir. Bu da Kur'ân'ın anlatım özelliklerinden biridir. Zira Kur'ân mevsufa ait herhangi bir manzarayı tasarlayıp zihinlere yakınlaştırıp nakş etmek istediğinde istikbâl sigasını kullanmayı hedefler.⁸⁶

Mezkûr sûrede sıfat olan fiil cümlesinin başka şekilleri de söz konusudur. Bu da (لَا) edatıyla menfi olan muzâri fiilin sıfat olmasıdır. Örneğin, وَأَنْعَامٌ حَرَمَتْ طُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا “Bir kısım hayvanların sırtlarına yük vurmaktır da haramdır, iddiasında bulunarak ve bir kısım hayvanları keserken de Allah'ın adını anmamak sûretiyle O'na iftira ederler. Allah, yaptıkları iftiralara karşı onları cezalandıracaktır.”⁸⁷ Âyetteki (لَا يَذْكُرُونَ) menfi fiil cümlesi olup (أَنْعَامٌ) kelimesine sıfat olmuştur.⁸⁸ Örneğin, لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمِنَتْ مِنْ قَبْلُ “Daha önce iman etmemiş bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez.”⁸⁹ âyetindeki (لَمْ تَكُنْ) menfi fiil cümlesi olup mahallen mansûb (نَفْسًا) kelimesine sıfat olmuştur.⁹⁰

Netice olarak En'âm sûresinde sıfat olan cümleyi nekre olan mevsufuna bağlayan zâmiri tazammun edip haberî olarak gelen cümlelerdir. Bu durum ise gramer âlimlerinin sıfat cümlesi hakkında ifade ettikleriyle örtüşmektedir. Şöyle ki, sıfat olan fiil cümlesi yenilenme ve devamlılığa delâlet ederken sıfat olan isim de aynı manayı ifade etmektedir. Dolayısıyla sûrede mü'minlerin özellikleriyle ilgili geçen (يَذْكُرُونَ - يُؤْمِنُونَ - يَشْكُرُونَ - يَعْلَمُونَ) âyetleri isim cümleleri değil de, fiil cümleleri olarak gelip sıfat olmaları mü'minlerin Allah'ın kudret ve delillerini her gördüklerinde ken-

⁸⁶ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 3/125.

⁸⁷ el-En'âm 6/138.

⁸⁸ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ'rabü'l-mufassal*, 3/334-335.

⁸⁹ el-En'âm 6/158.

⁹⁰ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ'rabü'l-mufassal*, 3/366-367.

dilerinde “ilim”, “fıkıh” ve “iman” açısından yenilik ve devamlılığın meydana geldiğine işaret etmektedir.⁹¹

3.3. Şibh-i Cümle Sıfat

Şibh-i cümle zarf ve câr-mecrûrdan oluşmaktadır. Câr-mecrûr zaman ve mekân zarfı anlamını ifâde ettiği de mülâhaza edilmektedir. Gramer âlimleri zarfın manasında genişleme yoluna gitmeleri sebebiyle, zarfı câr-mecrûra uygulayıp kendisini şibh-i cümleye müradif olarak saymışlardır. Şibh-i cümle bazı şartlar çerçevesinde sıfat olabilir. Nahiv âlimi İbn Usfûr, (ö. 669/1270) şibh-i cümlenin sıfat olabilmesi için gerekli olan şu şartları zikreder. Zarf ve câr-mecrûrun tam olması, yani sıfat olduğunda maksut manayı ifade etme özelliğine sahip olması gerekir. Cümlenin haberî olması. Haberde olduğu gibi sıfat cümlesinde mevsufa dönen zamirin bulunması.⁹² İbn Yaîş zarf cümlesinin sıfat olmasını şöyle açıklar: “Sıfat bazen zarf cümlesi olarak gelir, bu durumdaki hükmü (i’râb açısından) haberin hükmü gibidir. Kur’ân’da şibh-i cümlenin sıfat olarak geldiği örnekler yeterince vardır.”⁹³

En’âm sûresinde şibh-i cümlenin sıfat olduğu âyetler meâlleriyle şöyle sıralanabilir.

1. وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ. “Onlara Rablerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler.”⁹⁴ Âyetteki (مِنْ آيَاتِ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup (آيَةٍ) kelimesine sıfat olmuştur.⁹⁵

⁹¹ Cürcânî, *Delâ’ilü’l-i’câz*, 174.

⁹² Ebü’l-Hasen Ali b. Mü’min b. Muhammed b. Ali el-Hadramî el-İşbilî en-Nahvî, *el-Mukarrîb fi’n-nahv*, (Bağdat: Matbaatü’l-Ânî, 2017), 240; Radiyuddin Muhammed b. el-Hasen el-İstirâbâdî, *Şerhü’l-kâfiye li-ibn-i hâcib*, thk. Yusuf Hasan Ömer (Libyâ: Câmî’etu Kâr Yûnus (Garyanus), 1975), 1/307.

⁹³ İbn Yaîş, *Şerhu’l-mufassal*, 3/53.

⁹⁴ el-En’âm 6/4.

⁹⁵ ‘Ukberî, *et-Tibyân*, 1/480.

2. *“Eğer* وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذَيْنِ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ *”* sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi.”⁹⁶ Âyetteki (فِي قِرْطَاسٍ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup mefulün bih olan (كِتَابًا) ismine sıfat olmuştur.⁹⁷

3. *“(Ey Muhammed!) Andolsun, senden önce de birçok peygamber alaya alınmıştı da onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti.”*⁹⁸ Âyetteki (مِنْ قَبْلِكَ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup (يُرْسِلُ) ismine sıfat olmuştur.⁹⁹

4. *“Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma.”*¹⁰⁰ Âyette mezkûr olan (فِي الْأَرْضِ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup (تَنْقَأًا) ismine sıfat olmuştur.¹⁰¹

5. *“Dediler ki:”* وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ *“Ona Rabbinden bir mucize indirilse ya!”* (Ey Muhammed!) *De ki: “Şüphesiz Allah’ın, bir mucize indirmeğe gücü yeter. Fakat onların çoğu bilmiyor.”*¹⁰² Âyette geçen (مِنْ رَبِّهِ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup (آيَةً) ismine sıfat olmuştur.¹⁰³

⁹⁶ el-En‘âm 6/7.

⁹⁷ ‘Ukberî, *et-Tibyân*, 1/482.

⁹⁸ el-En‘âm 6/10.

⁹⁹ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ‘rabü’l-mufasssal*,3/183.

¹⁰⁰ el-En‘âm 6/35.

¹⁰¹ ‘Ukberî, *et-Tibyân*, 1/492.

¹⁰² el-En‘âm 6/37.

¹⁰³ ‘Ukberî, *et-Tibyân*, 1/493.

6. وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُنثِيَ بِكُمْ مَا فَرَقْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ يُحْشَرُونَ “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.”¹⁰⁴ Âyette geçen (فِي الْأَرْضِ) câr-mecrûrdan müteşekkil şibh-i cümle olup (دَابَّةً) ismine sıfat olmuştur.¹⁰⁵

4. SIFATIN ANLAM AÇISINDAN FONKSİYONU

Herhangi bir cümlede ifâde kalıbı/tarzı mütalaa edildiğinde onun cümle bağlamındaki mefhûm ve maksut manasının anlaşılabilmesi için söz konusu kalıbın gramer açısından görevinin incelenmesi ve tahlil edilmesi gerekir. Nahiv ilminin işlevi cümlelerdeki kelimelerin oluşumuna, ya da Cürçânî’nin (ö. 471/1078-79) ileri sürdüğü üzere cümlelerdeki dizime sıkı sıkıya bağlıdır. Kendisi konunun detayını şöyle açıklamaktadır. “Cümledeki dizimin oluşabilmesi için bazı unsurların birbiriyle bağlanıp dayanması ve sebep olması gerekir. Aksi halde fâil ile meful, mübteda ile haber olanlar arasında karışıklık söz konusu olur. Veyahut da yalnızlıkla herhangi bir isim diğerine sıfat, tevkîd veya bedel yapılabilir.”¹⁰⁶ Sıfatın mevzubahis fonksiyonu cümlenin akışından anlaşılan önemli mana ve maksatları ortaya koymaktadır. Sıfatın cümledeki görevine taalluk edip mana ve mefhûmlarından alınan mesajlar şunlardır: Medih, senâ, durumdaki şiddetin ortaya konulması, tafsil, tevkîd, tenvî’, tazîm, tebcil, tahsis, tavzih, takrir, itiraf, zem, tahkirdir. Bu manaların geçtiği âyetler meâlleriyle zikredilecektir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ el-En’âm 6/38.

¹⁰⁵ Abdülvâhid Sâlih, *el-Î’rabü’l-mufasssal*, 3/213.

¹⁰⁶ Cürçânî, *Delâ’ilü’l-i’câz*, 44.

¹⁰⁷ Cürçânî, *Delâ’ilü’l-i’câz*, 44-45.

4.1. Medih ve Senâ

Sıfatta aslolan mevsufun beyanıdır. Allah'ın zâtına ait olan sıfatlar misâli, sıfat bazen sadece senâ için gelir. Dolayısıyla sıfatın fonksiyonu, sûredeki mevsufa ait olan medih, senâ ve tazim gibi güzel hasletleri imâ edip ortaya koymaktır. Sûredeki sıfatlar gramer açısından değil Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsını açıklamak içindir. Mezkûr sûrede geçen bazı örnekler şunlardır.

1. *وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ* “O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”¹⁰⁸ Âyetteki (الْحَكِيمُ) ism-i şerifi i‘râb bakımından (وَهُوَ) zamirine haber olmakla beraber Allah'ın (c.c.) sıfatı olup onun tüm mahlûkata kâdir olduğu, onlarla ilgili yaptığı tasarrufun hikmetlere mebni olduğuna delâlet eder. Bir diğer sıfat olan (الْخَبِيرُ) ise kulları hakkında bilgi sahibi olup onların gizli hallerinden hakkıyla haberdar olduğunu ifâde eder. Tüm bu sıfatlar Allah'ın ilminin kemâline övgü ve tazimdir. Bu da onun sonsuz kudret ve yüceliğinin tasviridir.¹⁰⁹

2. *ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ* “Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bileninin takdiridir (ölçüp biçmesidir).”¹¹⁰ Âyetteki (الْعَزِيزِ) sıfatı Allah'ın kudretinin övgü ve yüceliğine delâlet eder. Onun murad ettiği şeyi hiçbir varlık menedemez. Yarattığı mahlûkatın maslahatını en iyi bilip tedbirini aldığına (الْعَلِيمِ) sıfatı delâlet etmektedir. O, varlıkların tüm malumatını en iyi bilendir, hiçbir şey ona gizli değildir.¹¹¹

¹⁰⁸ el-En‘am 6/18.

¹⁰⁹ Râzî, *Mefâtilu'l-gayb*, 12/183.

¹¹⁰ el-En‘am 6/96.

¹¹¹ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 3/91.

3. وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. “O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”¹¹² Bu sıfatlar Allah’ın medhine delâlet eder. O, şüphesiz her işitilene işiten, her malumu bilendir. Ona hiçbir şey gizli olmayıp muhtaçların çağrısını işiten, zorlukta kalanların ihtiyaçlarını bilendir.¹¹³

4. وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ. “O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.”¹¹⁴ Âyetteki (اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) nice manalara gelen sıfatlardır. Şöyle ki; Allah (c.c.) kullarının dünya ve âhîret saadetine faydalı olan şeylerle ilgili sonsuz ilim ve lütuf sahibi olması mezkûr sıfatlar onun övgüsüne delâlet etmektedir. O, onların tüm fiil ve durumlarını bilip karşılığını verir.¹¹⁵

5. مَنْ يَصْرِفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَجِمَهُ وَذَلِكَ الْقُورُ الْمُبِينُ. “(O günün azabı) kimden savuşturulursa, gerçekten (Allah) ona merhamet etmiştir. İşte bu apaçık kurtuluşur.”¹¹⁶ Âyetteki (الْمُبِينُ) sıfatı, Allah’ın (c.c.) merhamet ettiği kişinin dileğine kavuşma zaferine delâlet edip apaçık kurtuluşuna dikkat çekmektedir.¹¹⁷

6. وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ لِّلَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ. “Bu indirdiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayan, Mekkelileri ve etrafındakileri uyaran mübarek Kitap’tır. Ahirete inananlar buna inanırlar, namazlarına da devam ederler.”¹¹⁸ Bu terkipte (- أَنْزَلْنَاهُ -) kipleriyle üç tane sıfat söz konusu olup yüce Kur’ân’ın medih ve senâsına delâlet etmektedir. Zira Kur’ân’ın tilaveti sevap, kendisiyle amel etmek sevap, içinde önceki ve sonrakilerin

¹¹² el-En’âm 6/13.

¹¹³ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 12/177.

¹¹⁴ el-En’âm 6/108.

¹¹⁵ Ebû Alî Eminüddîn (Emînü’l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru’l-Mürtedâ, 2006), 4/121.

¹¹⁶ el-En’âm 6/16.

¹¹⁷ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 4/21.

¹¹⁸ el-En’âm 6/92.

ilminin olduğu, günahlara mağfiret, helal ve haramın beyan edildiği bir kitaptır.¹¹⁹

4.2. Durumun Ciddiyetini Vurgulamak

Sûrede zikredilen sıfatlar, korku, ciddiyet, gerginlik ve durumun yüceliğini ortaya koymak için gelmiştir. Mezkûr manalardaki sıfatları genel olarak ihtiva eden âyetler meâlleriyle şunlardır.

1. *قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ* “De ki: “Ben Rabbime isyan edersem gerçekten, büyük bir günün (kıyamet gününün) azabından korkarım.”¹²⁰ Âyetteki (عَظِيمٍ) lafzı kıyamet gününün azabını ifâde eden (عَذَابٌ) ismine sıfattır. Buradaki (عَظِيمٍ) ismi, azabın kullara ne denli çetin olduğunu ve kalplerindeki korkusunun da büyüklüğünü ifade eder. Dolayısıyla buradaki sıfat kıyamet günün şiddeti, korkusunun büyüklüğü, durumun ciddiyet ve gerginliğini vurgulamaktadır.¹²¹

2. *سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ* “Suç işleyenlere Allah katından bir aşağılık ve yapmakta oldukları hilekârlık sebebiyle çetin bir azap erişecektir.”¹²² Âyetteki (شَدِيدٌ) lafzı (عَذَابٌ) kelimesine sıfat olmuştur. Mezkûr sıfat Allah’a karşı suç işleyenlerin devamlı olan hilelerine karşılık kendilerinin şiddetli azaba müstahak olduklarını ortaya koymaktadır.¹²³

3. *أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ* “Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.”¹²⁴ Allah, kâfirlerin inkârına karşılık kendilerine veri-

¹¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/85; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 2/105.

¹²⁰ el-En‘am 6/15.

¹²¹ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/80.

¹²² el-En‘am 6/124.

¹²³ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl* (Bejrût: Dâru İhyai't-Turâsî'l-'Arabi, 2010), 1/307.

¹²⁴ el-En‘am 6/70.

len azabın ne denli elem ve çetin olduğunu ifâde etmek için (الِيم) lafzını sıfat yapmıştır.¹²⁵ Söz konusu sıfatın mübalağa sigasında gelmesi durumun korkunçluğunu ortaya koyup cümleye pekiştirme ve tafsilât anlamını katmıştır.¹²⁶

4.3. Tafsilât/Detaylandırma

Sîbeveyhi, (ö. 180/796) sıfatın manalarından birinin de tafsilât olduğunu zikreder.¹²⁷ Bu anlam mezkûr sûrede de söz konusudur. Aşağıda zikredilecek âyetlerde sıfatın cümleye kattığı tafsilât manası açıklanacaktır.

1. وَقَالُوا هَذِهِ أَتَعَامٌ وَحَزْتُ حَجْرٌ لَا يَطْعُمَهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِرَعْدِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ طُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ “Onlar dediler ki: Bu (tanrılar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır. Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O’na iftira ederek üzerlerine Allah’ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.”¹²⁸ Âyette geçen sıfatlar müşriklerin hayvanlar ve mahiyeleri ile ilgili işaret ettiklerini detaylandırma ve açıklamak amacıyla gelmiştir. Şöyle ki; Müşrikler bir kısım hayvan ve ekinleri tapmış oldukları ilahlara ait kılarak istedikleri kişilere ise haram kılarak, hayvanları şu kısımlara tabi tutmuşlar: (هَذِهِ أَتَعَامٌ) “Bunlar yasaklanmış hayvanlardır.” (وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ طُهُورُهَا) “(Şunlar da) sırtları haram edilmiş hayvanlardır.” (وَحَزْتُ حَجْرٌ لَا يَطْعُمَهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ) “Yasaklanmış ekinlerdir. Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez.” (وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ) (اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا) “Bir kısım hayvanları da keserken üzerlerine Allah’ın adını anmazlar.” Görüldüğü üzere sıfatlar konunun detay ve beyanı için

¹²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/30.

¹²⁶ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/164.

¹²⁷ Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyn) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, thk. Abdüs-Selâm Muhammed Harun (Kâhire: Mektebetü'l- Hâncî, 1988), 1/432.

¹²⁸ el-En'âm 6/138.

gelmiştir. Müşrikler hayvanlar ile ilgili mezkûr sınıflandırmayı iftira etmek sûretiyle Allah‘a (c.c.) isnat etmektedirler. Bununla ilgili gizli ya da açık herhangi bir delilleri de yoktur. Hiç şüphesiz Allah (c.c.) zâlimlerin isnat ettikleri tüm iftirallardan yüce ve münezzehtir.¹²⁹

2. *فَلَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَنْ رَبِّكَ عَفْوٌ رَحِيمٌ* “De ki: “Bana vahyolunan Kur‘ân‘da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah‘tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir.” Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”¹³⁰ Âyetteki (عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ - مَسْفُوحًا - أَهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ) şeklinde geçen sıfatlar, müşriklerin azarlanmalarından sonra Hz. Peygamber‘in kendisine vahyedilmiş olan haram kılınmış hayvanları açıklamak ve detaylandırmak için gelmiştir.¹³¹

3. *وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرِّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرِّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ* “O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sever.”¹³² Hiç şüphesiz Allah (c.c.) cenneti, asmalı asmasız bağların bulunduğu, bahçeleri, çeşit çeşit renk ve tatlardaki mey-

¹²⁹ Tabersî, *Mecma‘u‘l-beyân*, 4/168.

¹³⁰ el-En‘âm 6/145.

¹³¹ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü‘l-‘akli‘s-selîm*, 3/44-134.

¹³² el-En‘âm 6/141.

veler, ova ve dağlardaki ekinlerin bolluğunu detaylandırmak için (جَنَاتٍ) lafzını farklı sıfatlarla tüm çeşitleriyle açıklamıştır.¹³³

4.4. Tevkîd

Tevkîd mefhûmu şek/şüpheyi bertaraf edip inkârı red etmek için gelir.¹³⁴ Sıfat mezkûr sûrede tevkîd manasını ifade etmek için gelmiştir.¹³⁵

1. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ “Sizi bir tek candan yaratandır.”¹³⁶ Âyetteki (وَاحِدَةٍ) lafzı (نَفْسٍ) ismine sıfat olmuştur. Sıfat, tek bir nefisten (Hz. Âdem a.s.) yaratılış konusunda âyete tevkîd anlamını katmıştır. Âyette, tüm insanlığın sayıca fazla olmalarına rağmen tek bir nefisten yaratılmasına vurgu yapıp Allah’ın (c.c.) kudretinin yüceliğine delâlet edilmiştir.¹³⁷

2. قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ “De ki: “O, ancak tek bir ilâhtır ve şüphesiz ben sizin Allah’a ortak koştüğünüz şeylerden uzağım.”¹³⁸ Âyette geçen (وَاحِدٌ) sıfatı Allah’ın (c.c.) vahdaniyetinin tevkidi için gelmiştir.¹³⁹

3. فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ “O, karanlığı yarıp sabahu çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilen takdiridir (ölçüp biçmesidir).”¹⁴⁰ Mezkûr âyette geçen (فَالِقُ الْإِصْبَاحِ) kelimesi, bir önceki âyette geçen (ذَلِكُمْ اللَّهُ) cümlesinde geçen Allah’a (c.c.) sıfat olmuştur. Mezkûr sıfat yüce yaratıcının varlığı, ilmi, kudreti ve hikmetine delâlet edip cümlenin manasını pekiştirmek

¹³³ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 4/168.

¹³⁵ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü’l-’akli’s-selîm*, 3/92.

¹³⁶ el-En’âm 6/98.

¹³⁷ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü’l-’akli’s-selîm*, 3/92-93.

¹³⁸ el-En’âm 6/19.

¹³⁹ Abdülvâhid Sâlih, *el-Î’rabü’l-mufasssal*, 3/193.

¹⁴⁰ el-En’âm 6/96.

için gelmiştir. Zira karanlığın sabah ile yarılması tohumun yarılmasından daha muazzam, astrolojik durumlar yeryüzü koşullarından daha etkileyicidir. Tüm bunlar Allah'ın (c.c.) kudretinin kemâline ve nimetinin yüceliğine delâlet etmektedir.¹⁴¹

4. وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ يُحْشَرُونَ “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.”¹⁴² Âyetteki (يَطِيرُ) muzâri malum fiili olup söz konusu (طَائِرٍ) “kuş”tan maksadın ete kemiğe bürünmüş hakiki kuş olduğunu tekid ve teyit etmek için (طَائِرٍ) ismine sıfat olmuştur. Zira bazen hız ve surat manalarını teşbih etmek sûretiyle “kuş” ismi mecâzî olarak kullanılır. Bu karışıklığın bertaraf edilmesi amacıyla (يَطِيرُ) sıfatı tevkid amacıyla getirilmiştir.¹⁴³

5. قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَيْكُمْ الْجَمْعِينَ “De ki: “En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileyeydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi.”¹⁴⁴ Âyetteki (الْبَالِغَةُ) lafzı, sağlamlık ve kararlılıkta zirve olan apaçık delilin tekidi için (الْحُجَّةُ) kelimesine sıfat olmuştur. Söz konusu delilden maksat kitap, resûl ve beyandır.¹⁴⁵

4.5. Tenvî'/Çeşitlendirme

Sıfatın anlamsal işlevinden biri de cins isimlerde meydana gelen tenvî'/çeşitlendirme manasıdır. Örneğin (قَوِّمٌ) isminin mahiyetine delâlet için kendisine farklı sıfatlar getirilmiştir.

¹⁴¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 13/100.

¹⁴² el-En‘âm 6/38.

¹⁴³ Tabersî, *Mecma‘u'l-beyân*, 7/27.

¹⁴⁴ el-En‘âm 6/149.

¹⁴⁵ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/327.

1. *Bilen bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.*¹⁴⁶ Mezkûr âyetteki (يَعْلَمُونَ) fiili muzâri malûm olup (لِقَوْمٍ) ismine tenvî' manasını kazandırmak için sıfat olmuştur. Yani kavimden maksat "mutlak toplum" iken sıfatın gelmesiyle "âyetlerin anlamını bilip vecibelerini yerine getiren bir toplum" şeklinde özel bir mana olarak çeşitlendirildi.¹⁴⁷

2. *Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Şüphesiz düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık.*¹⁴⁸ Âyette geçen (يَدْعُونَ) fiili muzâri malum olup mahallen mecrûr şekliyle (لِقَوْمٍ) ismine sıfat olur. Mezkûr sıfat bir önceki âyette olduğu gibi cümleye tenvî manasını katmıştır.¹⁴⁹

3. *O, sizi bir tek candan yaratandır. Sizin bir karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var. Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıklamışızdır.*¹⁵⁰ Âyetteki (يُنْفِقُونَ) fiili muzâri malum olup mahallen mecrûr şekliyle (لِقَوْمٍ) ismine sıfat olur.¹⁵¹ Mezkûr sıfat Allah'ın yüce âyetlerine tefekkür etmemizi irşâd ederken, farklı tür ve cinslerin tek bir asıldan var olduğunu ve durumdan duruma farklılık gösterdiği gibi özelliklerle hikmet ve kudret sahibi zâtın varlığına delâlet ettiğini ifâde etmektedir.¹⁵²

4. *İnsanları bilgisizce saptırmak için Allah'a karşı yalan uyduran kimseden daha zalim kimdir? Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.*¹⁵³

¹⁴⁶ el-En'âm 6/97.

¹⁴⁷ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/314.

¹⁴⁸ el-En'âm 6/126.

¹⁴⁹ Abdülvâhid Sâlih, *el-İ'rabü'l-mufasssal*, 3/319.

¹⁵⁰ el-En'âm 6/98.

¹⁵¹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi i'rabi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'r-Raşid, 1995), 4/231.

¹⁵² Sâfi, *el-Cedvel fi i'rabi'l-Kur'ân*, 4/231.

¹⁵³ el-En'âm 6/144.

5. *“De ki: “Ne dersiniz, Allah’ın azabı size beklenmedik bir anda veya açıktan açığa gelse, zalimler toplumundan başkası mı helâk edilecek?”*¹⁵⁴ Her iki âyette sıfat olan (الظَّالِمِينَ - الظَّالِمُونَ) ism-i fâili âyetlere detaylandırma ve tenvî manasını kazandırmıştır. Ya da bu durum detaylı olarak şöyle açıklanabilir: Bir kısım insanların durumlarını düzeltme konusunda zihinlerinin karışık olduğu, Allah’ın kendilerine helal kıldıklarını haram olarak ileri sürmeleri, ona karşı yalan iftirasında bulunmaları, insanları bilgisizce saptırmaları sebebiyle Allah (c.c.) onların zalim olduklarını vasıflandırarak tescillemiştir. Dolayısıyla onların imânın yerine küfrü tercih etmeleri yok olmalarına sebep olmuştur.¹⁵⁵

6. *“Hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma.”*¹⁵⁶ Onların küfür ve fıskları sebebiyle doğruluk yerine yalanı ve istihzayı koymalarına karşı Allah (c.c.) âyette zalimlere dönen zâmir yerine (الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) ism-i zâhirini zikretmiştir.¹⁵⁷

7. *“Eğer seni yalanlarlarsa, de ki: “Rabbimiz geniş rahmet sahibidir. (Bununla beraber) suçlu bir toplumdan O’nun azabı geri çevrilmez.”*¹⁵⁸

8. *“Ay’ı doğarken görünce de, “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi.”*¹⁵⁹ Her iki âyette inkârcı ve yalancı olan topluluk gü-

¹⁵⁴ el-En‘am 6/47.

¹⁵⁵ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 3/49.

¹⁵⁶ el-En‘am 6/68.

¹⁵⁷ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 1/307.

¹⁵⁸ el-En‘am 6/147.

¹⁵⁹ el-En‘am 6/77.

nahkâr ve sapıklıkla nitelendiler. Netice olarak zikredilen bütün âyetlerde (الْقَوْمِ) ismine gelen sıfatlar aynı tür için gelmelerine rağmen cümleye çeşitlilik ve farklılık mefhumunu kazandırdı.¹⁶⁰

4.6. Tazîm/Yüceltme ve Tebcîl/Saygı

Bu başlıkta Allah'ın azamet ve yüceliğine delâlet eden sıfatları ihtivâ eden âyetler meâlleriyle zikredilecektir.

1. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, Allah’a mahsustur.”¹⁶¹ Âyetteki (الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ) cümlesindeki ism-i mev-sul mahallen mecrûr Allah’a sıfat olmuştur. Buradaki sıfat cümlesi Allah’ın (c.c.) yücelik ve saygınlığına delâlet edip mezkûr âyetin meâline şöyle bir anlam katmaktadır: Gökleri, yeri hayret verici, harika ve eşsiz bir sanatla yaratan Allah’a (c.c.) sonsuz hamdol-sun.¹⁶²

2. وَرَبُّكَ الْعَلِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ “Rabbin her bakımdan sınırsız zengindir, rahmet sahibidir. Sizi başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi, dilerse sizi giderir (yok eder) ve sizden sonra da yerinize dilediğini getirir.”¹⁶³ Sıfat olan (الْعَلِيُّ- ذُو الرَّحْمَةِ) lafızları Allah’ın (c.c.) azamet ve yüceliğine delâlet etmektedir. Zira O, âlem ve âlemin amelinden müstağnidir. Yaratılanların itaati kendisine fayda vermediği gibi, karşı gelmeleri de zarar vermez. Bütün mahlûkata merhametli, kendilerine muhtaç olmadığına rağmen onlara her nimeti ihtiyaçları miktarınca bahşedendir. Verdiği nimetler mülkünden hiçbir şey eksiltmez.¹⁶⁴

3. “O, karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince

¹⁶⁰ Tabersî, Mecma’u’l-beyân, 4/169.

¹⁶¹ el-En’âm 6/1.

¹⁶² Tabersî, Mecma’u’l-beyân, 4/159; Abdu’l-Vâhid, Belâgatü’l-Kur’âni’l-Kerîm, 3/396.

¹⁶³ el-En’âm 6/133.

¹⁶⁴ Tabersî, Mecma’u’l-beyân, 4/159; Abdu’l-Vâhid, Belâgatü’l-Kur’âni’l-Kerîm, 3/396.

birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir).¹⁶⁵ Âyette geçen (الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ) sıfatları Allah'ın (c.c.) büyüklüğüne, kudret ve ilminin kemâline delâlet eder.¹⁶⁶

4. “De ki: قُلْ إِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. ”¹⁶⁷ “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk’a yönelen İbrahim’in dinine iletti. O, Allah’a ortak koşanlardan değildi.”¹⁶⁷ Âyette geçen (قِيمًا) kelimesi mübalağa manasını içeren masdar olup (دِينًا) lafzına sıfat olmuştur. Mezkûr sıfat hanif dinin yüceliğine, sabit ve dosdoğru olduğuna delâlet etmektedir.¹⁶⁸

4.7. Tahsîs/Ayrırma ve Tavzîh/Ayrıntılı Açıklama

Gramer âlimleri mevsufun nekre veya marife olması arasında fark olmaksızın sıfatın tahsîs ve tavzîh manalarını mevsufa kazandırmak için geleceğini ileri sürmektedirler. Mevsuf marife olduğu takdirde sıfat marifelerdeki ortaklığı ortadan kaldırıp söz konusu şeyi mevsufa ayrıntılı açıklar. Nekre olduğu durumda nekrelerde meydana gelen ortaklığı ortadan kaldırıp söz konusu şeyi mevsufa ait kılar. Netice olarak sıfat marifelere tavzih, nekrelere ise tahsîs manasını kazandırmaktadır.¹⁶⁹

1. “O öyle bir Rab’dir ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O’nun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.”¹⁷⁰ Âyetteki (مُسَمًّى) elif-i maksûra üzerinde mukadder bir damme ile merfu olup (أَجَلًا) ismine sıfat olmuştur.

¹⁶⁵ el-En‘am 6/96.

¹⁶⁶ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 13/105.

¹⁶⁷ el-En‘am 6/161.

¹⁶⁸ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 4/195; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü’l-akli’s-selîm*, 3/152.

¹⁶⁹ İbn Yaîş, *Şerhu’l-mufasssal*, 3/47.

¹⁷⁰ el-En‘am 6/2.

Mevsuf nekre olduğundan sıfat kendisine tahsîs manasını kazandırmıştır. Dolayısıyla mevsuf ve mübteda olan (الْحَلِّ) nekre olduğuna rağmen sıfatla tahsîs edildiğinden marifeye yakınlaşmasıyla haber olan (عِنْدَهُ) zarfı mekânı, mübtedaya takdim edilme ihtiyacı kalmamıştır.¹⁷¹

2. وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ لِّذِي بَيْنِ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ “İşte bu (Kur’ân) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke’yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır. Âhirete iman edenler, ona da inanırlar.”¹⁷² Âyette geçen (أَنْزَلْنَاهُ) mâzî malum fiili nekre olan (كِتَابٌ) ismine birinci sıfat, (مُبَارَكٌ) ismi ikinci sıfat, (مُصَدِّقٌ) kelimesi ise üçüncü sıfat olur. Mezkûr sıfatlar Allah’ın (c.c.) yüce kitabına tahsîs manasını kazandırmıştır. Kur’ân, geçmiş ilâhî kitaplara nispeten ziyadesiyle apaçık açıklamaları ihtivâ eder. Hükümü kıyame-te kadar devam edip nâsîh olmasına karşın mensûh olunmayan yegâne kitaptır.¹⁷³

3. “Ey Resûl! Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma.”¹⁷⁴ İsm-i mevsûl cümlesi olan (الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَلْوَةِ وَالْعِشْيِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ) mahzûf mevsuf olan (الْفُقَرَاءُ) ismine sıfat olmuştur. Cümlenin açılımı, (وَلَا تَطْرُدِ الْفُقَرَاءَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ) “Ey Resûl Rab’lerine dua eden fakirleri yanından kovma” şeklindedir. Mezkûr sıfat, müşriklerin kovmak istedikleri topluluğun kimler olduğunu açıklayarak cümleyi tavzîh etmiştir.¹⁷⁵

¹⁷¹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 12/163.

¹⁷² el-En’âm 6/92.

¹⁷³ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 4/105.

¹⁷⁴ el-En’âm 6/52.

¹⁷⁵ Abdu’l-Vâhid, *Belâgatü’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 3/279.

4. *“De ki: Allah şunu yasak etti, diye şahadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme;”*¹⁷⁶ İsm-i mevsûl cümlesi olan (اللّٰهِ حَرَّمَ هٰذَا) mevsuf olan (الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هٰذَا) ismine tavzîh manasını kazandırmak için sıfat olmuştur.¹⁷⁷

5. *“Böylece zulmeden o toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.”*¹⁷⁸ İsm-i mevsûl ve sılası olan (الَّذِينَ ظَلَمُوا) cümlesi (الْقَوْمِ) ismine sıfat olmuştur. Mevsuf olan (الْقَوْمِ) marife olduğu için kendisine gelen sıfat, cümleye tavzîh anlamını katmıştır.¹⁷⁹

6. *“Allah’ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin.”*¹⁸⁰ İsm-i mevsûl ve sılası olan (الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ) cümlesi marife isim (النَّفْسِ) kelimesine tavzîh manasını katarak sıfat olmuştur.¹⁸¹

7. *“وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا ۖ وَهُدًى لِّلنَّاسِ*

*“(Yahudiler) Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü Allah hiçbir beşere bir şey indirmede dediler. De ki: Öyle ise Musa’nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab’ı kim indirdi,”*¹⁸² İsm-i mevsûl ve sılası olan (الَّذِي جَاءَ بِهِ) cümlesi marife olan (الْكِتَابِ) ismine sıfat olarak cümleye tavzîh manasını katmıştır.¹⁸³

4.8. Takrîr/Beyan ve İ’tirâf/Onaylama

¹⁷⁶ el-En‘am 6/150.

¹⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 12/238.

¹⁷⁸ el-En‘am 6/45.

¹⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 12/238.

¹⁸⁰ el-En‘am 6/151.

¹⁸¹ İbn Yaîş, *Şerhu’l-mufassal*, 3/358; Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 4/181.

¹⁸² el-En‘am 6/91.

¹⁸³ İbn Yaîş, *Şerhu’l-mufassal*, 3/273.

Sıfatın mezkûr sûredeki âyetlere kazandırdığı manalardan biri de takrîr/beyan ve i'tirâf/onaylama anlamıdır.

1. ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلِيَهُمْ الْحَقِّ ۗ لَا إِلَهَ إِلَّا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاْسِبِيْنَ “Sonra hepsi, gerçek sahipleri Allah’a döndürülürler. İyi bilin ki hüküm yalnız o’nundur. O, hesap görenlerin en çabuğudur.”¹⁸⁴ Âyetteki (الْحَقِّ) ismi (مَوْلِيَهُمْ) kelimesine sıfat olmuştur. Mezkûr sıfat Allah’ın şüphesiz hak olduğu sadece adaletle hükmedeceği manasını beyan ve onaylama için gelmiştir. Ayrıca (الْحَقِّ) ism-i, itibariyle yaratılmış tüm eşyalar arasında varlığı zorunlu ve hak olan yegâne zâtın Allah (c.c.) olduğunu beyan edip onaylamaktadır.¹⁸⁵

2. وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا ۗ وَهَدَىٰ لِلنَّاسِ لِيَجْزِيَوهُنَّ فَرَاطِيْسَ يُثْبِتُوْنَهَا وَتُحْفَوْنَ كَثِيْرًا “(Yahudiler) Allah’ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü «Allah hiçbir beşere bir şey indirmede» dediler. De ki: Öyle ise Musa’nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab’ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz.”¹⁸⁶ Âyetteki (الَّذِي جَاءَ بِهِ) ism-i mevsûl ve sıla cümlesi (الْكِتَابِ) ismine sıfat olup cümleye onama anlamını kazandırarak mezkûr kitâbın Hz. Musâ’ya (a.s.) indiğini beyân etmektedir. Ayrıca (بَجَعَلُوْهُ - نُورًا وَهَدَى - فَرَاطِيْسَ) fiil cümleleri (تُثْبِتُوْنَهَا) kelimelerine sıfat olup Tevrâtın Hz. Musâ’ya (a.s.) indiğini onaylamaktadır.¹⁸⁷

3. “O, karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bileninkindir (ölçüp biçmesidir).”¹⁸⁸ Âyetteki (فَالَيْقُ الْإِصْبَاحِ) cümlesi

¹⁸⁴ el-En’âm 6/62.

¹⁸⁵ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*,3/63; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/19.

¹⁸⁶ el-En’âm 6/91.

¹⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 4/28.

¹⁸⁸ el-En’âm 6/96.

mahallen merfu bir önceki âyette geçen (ذُلِكُمْ اللهُ) cümlesindeki lafza-tullâh'a sıfat olur. Ayrıca mana olarak sıfat olan (الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ) terkîbi cümleye Allah'ın vahdaniyetini beyan ve onaylama manasını katmaktadır.¹⁸⁹

4. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ “O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. Ol dediği gün herşey oluverir. O'nun sözü gerçektir.”¹⁹⁰ Âyette geçen (الْحَقُّ) lafzı (قَوْلُهُ) masdarına sıfat olmuştur. Mezkûr sıfat Allah'ın “ol” emriyle o şeyin hemen oluverdiğine dair cümleye ikrâr ve i'tiraf mefhûmunu vermektedir.¹⁹¹

5. فَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ الْمَجْبُوتِ فَلَا رَيْبَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامِ “De ki: En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileyeydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi.”¹⁹² Âyetteki (الْمَجْبُوتِ) lafzı (الْبَالِغَةُ) kelimesine sıfat olup cümleye ikrâr manasını katarak âyetleri inceleyen kişinin şüphesini gidermektedir.¹⁹³

4.9. Zemm/Yerme ve Tahkîr/Küçümseme

Nahiv âlimleri sıfatın cümleye medih ve senâ anlamını kattığı gibi zem/yerme ve tahkir/küçümseme manasını da katacağını ifâde ederler.

1. وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ “Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”¹⁹⁴ Âyetteki (مُبِينٌ) kelimesi (عَدُوٌّ) ismine sıfat olup Şeytan'ın hileci ve aldatıcı olması sebebiyle apaçık bir düşman olarak vasıflandırılması cümleye zem ve tahkîr manasını katmıştır.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/99.

¹⁹⁰ el-En‘am 6/73.

¹⁹¹ Tabersî, *Mecma‘u'l-beyân*, 4/84.

¹⁹² el-En‘am 6/149.

¹⁹³ Kurtûbî, *el-Câmi‘*, 3/93.

¹⁹⁴ el-En‘am 6/142.

¹⁹⁵ Tabersî, *Mecma‘u'l-beyân*, 5/76.

2. وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَائُكُمْ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ “Bir gün hepsini toplarsınız, sonra ortak koşanlara, “İddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?” deriz.”¹⁹⁶ Âyetteki (الَّذِينَ) ism-i mevsulü fetha üzerine mebni olup (شُرَكَائُ) ismine sıfat olmuştur. Allah’a (c.c.) ortak koşanlar, ilâh olarak iddia ettikleri ortaklarına eleştiri, alay ve maskaralıklarına delâlet için mezkûr sıfat gelmiştir. İstifhâm kipiyle kendilerine yöneltilen sorudan maksat onları azarlayıp alay etme ve inkâr ettikleri hakikati benliklerinde onaylamadır. Zira dünyada iken kendilerinden şefaat umdukları ortaklarını kıyamette arayıp bulamayınca sükût-ı hayale uğradılar.¹⁹⁷

3. وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَهْوٌ “Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir.”¹⁹⁸ Âyetteki (الدُّنْيَا) kelimesi elif-i maksûre üzerinde mukadder bir damme ile merfu olup (الْحَيَاةُ) lafzına sıfat olmuştur. Söz konusu sıfat dünya hayatının geçiciliği, faydalanılacak şeylerin yok olacağına ve hayatın oyun-eğlenceden ibâret olduğuna delâlet etmektedir. Âyette fakirlere dünya nimetlerinden yeterince faydalanamamaları sebebiyle teselli söz konusu iken, bolluk içinde yaşayıp şımaran ve sahip olduklarının gereksinimlerini yerine getirmeyen zenginlere de kınama ve azarlama vardır. Allah (c.c.) dünyanın ne denli alçak ve kıymetsiz olduğuna dikkat çekmek için geçen âyeti zikretmiştir. Buradaki zem sadece kâfir, müşrik ve münafığın hayatında mevzu bahistir.¹⁹⁹

4. قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فُتِنْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ “Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: Dünyada iyi amelleri terketmemizden dolayı vah

¹⁹⁶ el-En'âm 6/22.

¹⁹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/297; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/25.

¹⁹⁸ el-En'âm 6/32.

¹⁹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/300; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 12/210.

bize! Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!”²⁰⁰ Âyetteki (يُرْوَدُونَ) muzâri malum fiil cümlesi olup mahallen mansub, ism-i mevsul olan (مَا) edatna sıfat olmuştur. Sıfat cümleye cezâ ve zem manasını katmıştır. Cümlenin takdiri şöyledir: بِئْسَ الشَّيْءُ الَّذِي يُرْوَدُونَ أَيَّ يَحْمِلُونَهُ: “Tasımakta oldukları şey ne kötüdür.” Yani işledikleri günahlar karşılığında kendilerine ceza ve azap vardır.²⁰¹

5. وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَهَوًّا وَعَرَّتَهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا “Dinlerini oyun ve eğlence edenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak.”²⁰² Müşriklerin dünya hayatında kendilerini aşırı rahat ve güven içerisinde hissedip bundan sonra ikinci bir hayatın olmadığına inanmaları sebebiyle sıfat-mevsuf olan (الْحَيَاةُ الدُّنْيَا) cümlesi, şirk koşanlardaki maskaralık ve istihzâ manasını âyete katmıştır.²⁰³

6. وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ “Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız.”²⁰⁴ Âyette geçen (كَمَا خَلَقْنَاكُمْ) cümlesindeki (ك) “kâf” ismi (مِثْلًا) manasında olup mahallen mansûb (جِئْتُمُونَا) fiilinin mahzuf masdarına sıfat olur. Cümlenin takdiri، وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا مُفْرِدِينَ أَفْرَادًا مِثْلَ خَالِكِكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ “Andolsun ki, ilk haliniz gibi bize teker teker geldiniz.” şeklindedir. Mezkûr sıfat cümleye alay ve kınama anlamını katmıştır. Zira müşrikler dünya hayatında tüm gayret ve azimlerini mal ve makamı elde etmek için sarf edip Allah (c.c.) katında kendilerine şefaathçi olur umuduyla putlara tapmışlar.²⁰⁵

²⁰⁰ el-En‘am 6/31.

²⁰¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/191.

²⁰² el-En‘am 6/70.

²⁰³ Ebüssüüd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*,3/67.

²⁰⁴ el-En‘am 6/94.

²⁰⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/92.

SONUÇ

En'âm sûresinde sıfatın ref, nasb ve cer hallerinde mevsufuna tâbi' olduğu ve maksut manaya mutabık olarak anlam açısından cümleye etksi gözlemlendi.

Na't ve sıfat müteradif ve birbirine bağlı kelimeler olup her biri diğerinin yerine geçebilir. Ancak bazı gramer âlimleri; na't ve sıfat mefhûmları arasında fark olduğunu, na'tın sadece iyi özelliklerde, sıfat ise iyi ve kötü özelliklerde meydana gelebileceğini belirtirler. Nahiv âlimleri sıfatın gramerin isnâd dâiresi dışında ifâde tarzlarından biri olduğunu söylemişlerdir. Yani cümledeki müsned ve müsndün ileyh gibi unsurlar tamamladıktan sonra sıfat gelir.

Sıfatın dilbilimsel açıdan cümle içerisindeki önemine rağmen kelâmın kendisine ihtiyaç duymaması bilinen bir gerçektir. Isnâd unsurlarının dışında olması onu zâid bir cüz haline getirmez. Cümledeki maksut mananın kendisiyle tamamlandığından kelâmdaki önemi inkâr edilemez. Zira sıfatın bulunduğu kelâmda her zaman anlamsal işlevi mevzubahistir.

Çalışmamıza konu olan En'âm sûresindeki sıfat müfred, cümle, fiil cümlesi, isim cümlesi, şibh-i cümle, câr-mecrûr ve zarf olarak gelmiştir. Genellikle fiil cümlesi olarak gelmektedir. Fiil cümlesi mâzî, muzâri, müspet ve menfi kiplerinde gelmektedir. Fiil sigasıyla gelen sıfat, kelâma tecdîd ve hudûs manasını, isim kipinde gelen sıfat ise cümleye sübut ve devamlılık mefûmunu kazandırır. Sıfatın terkiplerinde, diğer tevâbi'lerden farklı olarak özel cümlelerin mefhûmuna etki edecek fonksiyonel anlamlar söz konusudur.

Sıfatın üslûbunu içeren âyetlerde çok işlevli manalar vardır. Medih, senâ, emirde sert üslûbu öne çıkarmak, tafsîlât, tevkîd,

tenvî, tazîm, tebcîl/büyüklük, tahsîs, tavnîh, takrir, i‘tirâf, zem ve tahkir gibi özellikler işlevsel delâletlerdir.

KAYNAKÇA

Âmilî, Muhammed Cevâd b. Mahmûd b. Muhammed b. Mehdî Muğniyye (Mağniyye). *et-Tefsîrû‘l-kâşif*. Beyrût: Dâru‘l-Envâr, 2009.

Bezvâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü‘t-tenzîl*. Beyrût: Dâru İhyai‘t-Turâsî‘l-Arabi, 2010.

Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu‘l-beyân fi tefsîri‘l-Kur‘ân*. Beyrût: Dâru İhyai‘t-Turâsî‘l-Arabi, 2016.

Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Delâ‘ilü‘l-i‘câz*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Kâhire: Mektebetü‘l-Hancî, Matbaatü‘l-Medenî, 2008.

Ebüsuûd Efendi. *İrşâdü‘l-‘akli‘s-selîm ilâ mezâyâ‘l-Kitâbi‘l-Kerîm*. Beyrût: Dâru İhyai‘t-Turâsî‘l-Arabi, 2010.

Galâyînî, Mustafa. *Câmiu‘d-durûsi‘l-luğati‘l-‘Arabîyye*. Tahrân: Neşriyât, Nâsır Hüsrev, 1992.

Hasan, Abbâs, *en-Nahvu‘l vâfi*, Kâhire: Dâru‘l-Meârif, 1975.

İbn Fâris, Ebü‘l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mekâyîsu‘l-luğa*. Kâhire: Dâru‘l-Fikr, 2009.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî. *Şerh-u katri‘n-nedâ ve belli‘-s-sadâ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdul-Hamîd. Beyrût: Mektebetü Dâru‘l-Fikr, 2009.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî. *Muğnil-lebîb ‘an kütübi‘l-e‘ârîb*. thk. Muhammed Abdül-Latîf. Kuveyt: Silsiletü‘t-Turâsiyye,

2000.

Sâmarrâî, Fâdıl Sâlih. *en-Nahvu'l-Arabî*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2014.

Sâkî, Fâdıl Mustafa. *Eksâmu'l-kelâm'il-'Arabi*. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1972.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. thk. Gazi Muhtar Tuleymât, Dimeşk: Mecme'ul-Luğati'l-'Arabîyye, 1987.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *Hem'u'l-hevâmi' şerhu cem'i'l-cevâmi'*. thk. Ahmet Şemsuddin. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1988.

İbn Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdullah b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-Hemedânî. *Şerh-u ibn 'âkîl 'âlâ elfiyyeti ibn mâlik*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2006.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâr Sâdır, 2010.

İbn Usfûr, Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî. *el-Mukarrib fi'n-nahv*. Bağdat: Matbaa-tü'l-Ânî, 2017.

İbn Usfûr, Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî. *el-Mukarrib fi'n-nahv*. Bağdat: Matbaa-tü'l-Ânî, 2017.

İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Alî b. Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî. *Şerhu'l-mufassal*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2001.

İstirâbâdî, Radiyuddin Muhammed b. el-Hasen. *Şerhü'l-kâfiye li-ibn-i hâcib*. thk. Yusuf Hasan Ömer. Libyâ: Câmî'etu Kâr Yûnus Garyanus, 1975.

Kaysî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *Müşkilü i‘râbi‘l-Kur‘ân*. thk. Dr. Hâtem Sâlih ed-Dâmin. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1984.

Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi‘ li-ahkâmi‘l-Kur‘ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.

Râzî, Fahreddin Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtîhu‘l-gayb*. Beyrût: Dâru‘l-Fikr, 1981.

Sâlih, Behcet Abdülvâhid. *el-İ‘rabü‘l-mufassal li-Kitâbillahi‘l-mürettel*. Ammân: Dâru‘l-Fikr, 1993.

Sâfî, Mahmûd. *el-Cedvel fi i‘rabi‘l-Kur‘ân*. Beyrût: Dâru‘r-Raşîd, 1995.

Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyin) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Abdüs-Selâm Muhammed Harun. Kâhire: Mektebetü‘l- Hâncî, 1988.

‘Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullah b. el-Hüseyin b. Abdillâh el-Eze‘î el-Bağdâdî. *et-Tibyân fi i‘rabi‘l-Kur‘ân*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Kahire: Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuhû. 1976.

Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü‘l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl. *Mecma‘u‘l-beyân fi tefsîri‘l-Kur‘ân*. Beyrût: Dâru‘l-Mürtedâ, 2006.

Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî. *İş-tikâku esmâ‘illâh*. thk. Abdu Rabbi‘l-Hüseyin el-Mübârek. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986.